

Beyaz piyonun vezire dönüşümü SATRANÇ KRALİÇESİ

Mavikale'nin bu sayısında yine, satrançta bir başarı öyküsünü anlatan bir filmi tanıtacağım: Satranç Kraliçesi.

Perde, sevimli bir Korsika sahil kasabasının sakin sabahına açılır. Kamera bize hemen filmin kahramanı olan genç kadını tanıtır: Helen. Sabahın köründe kalkan, bisikletiyle işine giden Helen, küçük bir otelde oda hizmetçisi olarak çalışmaktadır. Otel müşterileri orada yokken odalarını temizler, ortada bırakılmış giysileri toplar... Küçük, sakin bir dünyası vardır, bir de giderek daha şiddetli hissetmeye başladığı bir duygu: Sanki bir eşyası eksiktir ya da bir organı, bir duygusu, bir anısı... Helen onun ne olduğunu bilememektedir bir türlü. Ama bu dağınık otel odalarını toplarken sanki her an karşısına çıkıverecekmiş gibi aramaktadır onu. Evet, Orhan Veli'nin "Güzel kadınları severim, \ işçi kadınları da severim; \ Güzel işçi kadınları \ Daha çok severim." dizelerine esin kaynağı olabilecek kadınlardan biridir Helen.

İşte öyle günlerin birinde girdiği otel odasının boş olmadığını, Amerikalı konukların balkonda olduklarını fark eder. Konuklar da onun farkına varır ve işine devam etmesini söylerler. Helen bir taraftan işini yaparken, onun arada sırada kayan gözlelerinden konukları tanırız: Bir erkek ve bir kadın satranç oynamaktadır. Ancak iki rakipten çok iki dost, iki sevgili gibidirler, kazanmanın ya da kaybetmenin önemsizleştiği bir sevgi evreninde sürmektedir oyunları. Kendileriyle yakından ilgilenildiğini gören Amerikalı genç kadın satranç oynayıp oynamadığını sorar ona: Hayır, Helen satranç oynamayı bilmemektedir. Helen bu mutlu çiftten öylesine etkilenir ki, satrançsever izleyici, onun dünyasında eksik olan nesnenin sevgi olduğunu, sevilmenin tadına sonuna kadar varmış bu varlıklı kadın konuğa karşı sonsuz bir imrenme duygusu beslediğini düşünür.

Filmin Künyesi

Türkçe adı	Satranç Kraliçesi
Orijinal adı	Joueuse
İngilizce adı	Queen to Play
Yönetmen	Caroline Bottaro
Yapım yılı	2009
Yapımcı ülke	Fransa, Almanya
Orijinal dil	Fransızca
Süresi	97 dakika
Oyuncular	Sandrine Bonnaire, Kevin Kline, Valérie Lagrange
IMDB Puanı	6.5

Helen'in kocası tersanede çalışan bir emekçidir ve işleri iyi gitmemektedir. Yaşadıkları maddi sorunlar nedeniyle Helen'in ek bir iş daha yaptığını öğreniriz bu arada. Büyük bir köşkte Dr. Kröger adlı, dağınık ve aksi karakterde bir yazarın evine de temizliğe gitmektedir. Helen bu evde de tanıdık bir nesneye rastlar: Bir satranç takımı. Satrançsever izleyici Helen'in içindeki o büyük boşluğu dolduracak nesneyi keşfettiği hissine kapılır: Satranç!

Bu öngörüyü doğrularcasına, Helen, kocasının doğum gününde ona sürpriz bir hediye alır: Elektronik bir satranç takımı! Bu beklenmeyen hediyeyi alan eşin ilk tepkisi "Satranç oynamayı bilmiyorum." demek olur. Helen, oynamayı öğrenebileceğini, isterse birlikte oynayabileceklerini, hatta kendi kendine bile oynamanın mümkün olduğunu söyler.

Aynı gece, gözüne uyku girmeyen Helen, hediye aldığı satranç takımı ile satranç öğrenmeye başlar: "At, kale, piyon, şah..." En çok da veziri (kraliçeyi) sevmiştir, kadın olmasına karşın, şahtan bile güçlü bir taş olduğu ve içten içe beyaz veziri kendisine benzetmeye başladığı için...

Satranç artık Helen'in yaşamını doldurmaya başlamıştır. Başlangıçta eşinden gizlediği bu uğraşa sonunda onu da dahil edecek, ancak eşi buna fazla dayanamayacaktır. Aslında Helen'in başlangıçta satrançta başarılı olduğu söylenemez: Elektronik rakip sürekli kazanmaktadır.

Helen, sonunda Dr. Kröger'den satrançını iletirmek için yardım ister. Dr. Kröger



Helen (Sandrine Bonnaire), içindeki boşluk hissiyle yaşamaktadır.

Otel odasının balkonunda satranç oynayan çift.



onu başlangıçta reddetse de Helen'in karşılık olarak temizliği bedavaya yapacağını söylemesi onun reddedemeyeceği kadar cömert bir tekliftir.

İlk derste Dr. Kröger kısa sürede oyunu kazanır. Helen, öğretmesi için ona ısrar edince Dr. Kröger sorar: "Sizin için neden bu kadar önemli bu oyun?" Helen'in yanıtı oldukça basittir: "Bilmiyorum."

Dr. Kröger ders vermeye devam eder: "Veziri erken oyuna sokmak tavsiye edilmez. Rakip taşlar vezire saldırıp gelişimini tamamlarken siz veziri korumak için zaman kaybedersiniz. Gelişiminizin geri kalmaması için açılışta zaman kaybetmemelisiniz. Ancak satrançta istisnalar kurallardan daha önemlidir. Yeri geldiğinde kuralları yok saymayı da bileceksiniz." Helen, bütün yaşamı Dr. Kröger'in ağzından çıkacak sözlere bağlıymışçasına dikkatle dinlemektedir onu. Dr. Kröger bu azimli öğrencisine saat kullanmayı ve notasyonu da öğretir.

Helen çok hızlı bir gelişme gösterir. Zamanla Dr. Kröger'e direnç göstermeye ve sonunda onu yenmeye de başlar. Ancak bu süreçte ailesi ile ilişkisi zorlanmaya başlamıştır. Onun sadakatinden şüphelenmeye başlayan kocası bir gün onu gizlice takip edecek ve karısının Dr. Kröger ile yalnızca satranç oynadığını kendi gözleriyle görecektir.

Helen, satranç oynamayı öğreniyor.

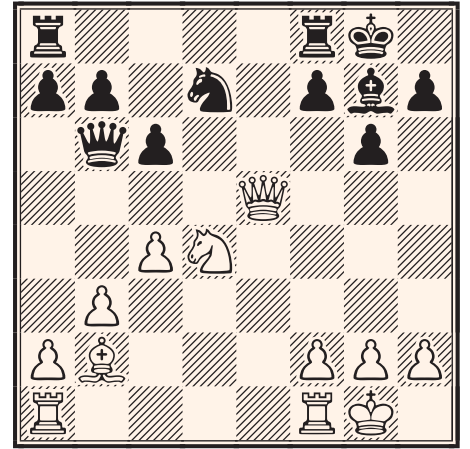


Helen, satranç tahtasına dönüşen kendi dünyasında mutlu olmasına karşın yolunda gitmeyen bir şeyler vardır. Kocası, hem söylentilerden rahatsızdır hem de Helen'in satranç oynarken yaşadığı mutluluğun ikisi dışında bir nedenden kaynaklanmasını kabullenememektedir. Kızı ise erkek arkadaşından ayrılmasını "alt sınıftan" olmalarına bağlamakta, annesinin temizlikçi oluşundan, yaşadığı evden, kısacası yoksulluklarından dolayı derin bir eziklik ve utanç duymaktadır. Helen, onlara karşı satrancını savunurken, "Kendime ait bir şeyim olamaz mı?" diye isyan eder, ama onun durumunda kendine ait bir şeyin olması çok zordur. Sonunda elektronik satranç takımını çöpe atar, Dr. Kröger'e artık satranç oynamayacağını söyler ve sıradan yaşamına geri döner.

Helen, satrancı bıraktığı bu dönemde, hem kocasının hem de kızının gönlünü almayı başarır. Ancak mutsuz olduğu her halinden hissedilmektedir. Kızı ve kocası sonunda onun satranç oynaması gerektiğini, satrancın onları Helen'den ayıran değil tersine yakınlaştıran bir olgu olduğunu kavramışlardır. Kocası çöpe atılan elektronik satranç takımını zaten geri almıştır ve onu Helen'e verir.

Helen'in satranca dönüşü muhteşem olur; Dr. Kröger ile oynadığında da artık ustalaştığını kanıtlar. (Diyagram)

Helen - Dr. Kröger



Beyaz hamlede dir.

1. ♖xg7+ ♕xg7 2. ♜f5+ ♜g8 3. ♜h6# 1-0

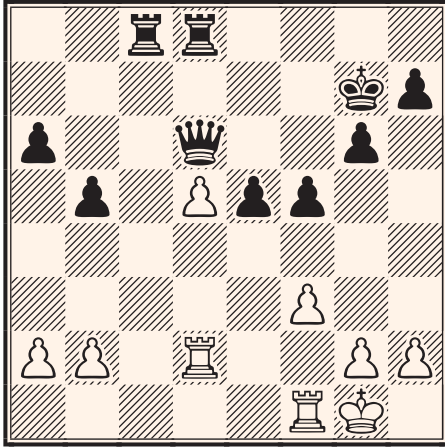
Bir günde beş kez üst üste yenilen Dr. Kröger, Helen'in bir turnuvaya katılma zamanının geldiğine karar verir. Satranç turnuvasının yapılacağı kulübün başkanına ve rilmek üzere bir tavsiye mektubu bile yazar.

Mektubu Helen'in elinden alan satranç kulübü başkanının Dr. Kröger'i çok önemsediyi bellidir. Ancak mektuptan Helen'in bir temizlikçi olduğunun anlaşılması, onu başkanın küçümseyen bakışlarının hedefi haline getirecek ve Dr. Kröger'e karşı büyük bir hayal kırıklığı yaşamasına neden olacaktır. Buna karşın Dr. Kröger'in takımındaki beyaz veziri yanına alıp turnuvaya gider.

Helen turnuvaya iyi bir başlangıç yapar. Siyah taşlarla oynadığı ilk turda 1.e4 c5

hamleleriyle başlayan oyunda Dr.Kröger'in Helen'e çalıştırdığı bir konum oluşur. (Diyagram)

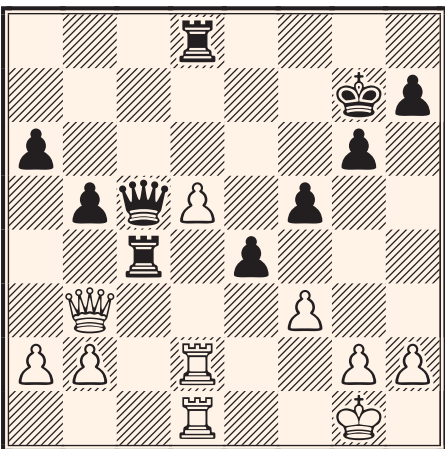
Birinci Rakip - Helen



Siyah hamlededir. (Helen'in yanında götürdüğü beyaz vezir muhtemelen b3 karesinde durmaktadır.) Bu konumda Dr. Kröger Siyah için **1... ♖c4**, ardından **2...d5** ve **3.d×e4** hamlesine de **3... ♗×e4** önermektedir.

Dr. Kröger'in yöntemini izleyen Helen'in maçında yukarıdaki konumun çok benzerini görürüz:

Birinci Rakip - Helen



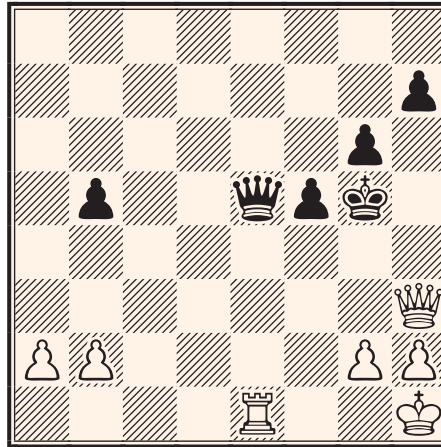
Beyaz hamlededir. (Beyaz şah tehdit altında olmasına karşın bu konumda **1.d×e4** ♗×e4 oynandığı görülür.)

Bu tartışmalı pozisyonlara tanıklık eden oyun aşağıdaki biçimde sona erer:

Helen'in kocasına hediye aldığı elektronik satranç takımı.



Birinci Rakip - Helen

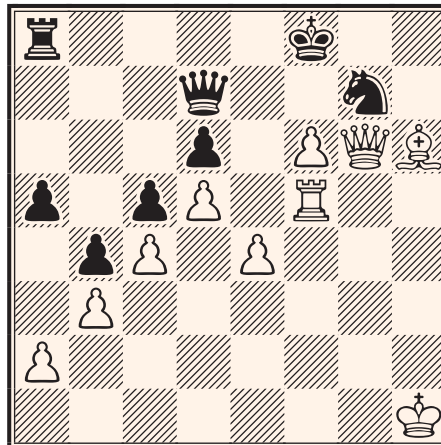


Siyah hamlededir.

1... ♗×e1# 0-1

Helen ikinci turda da kazanırken zorlanmaz:

Helen - İkinci Rakip



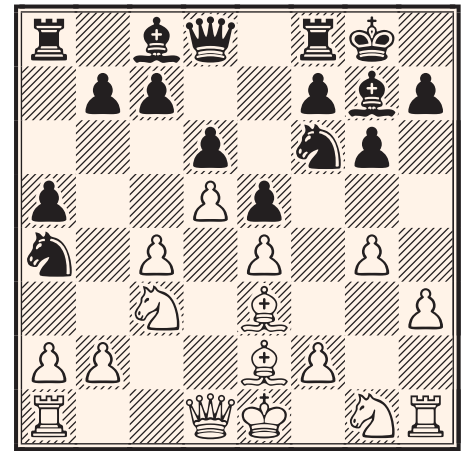
Beyaz hamlededir.

1.f×g7+ ♔g8 2.♖f8+ ♗×f8 3.g×f8♖# 1-0

Son tura dek yenilgisiz gelen Helen final oynamaya hak kazanır. Final maçında, kızı ve çalışma arkadaşlarından oluşan, aslında ortamdaki çoğunluğun yadırgayabileceği kadar alt sınıftan, bir destekleyici grubu vardır arkasında. Finaldeki rakibi ise satranç kulübünün o küçümseyen bakışlara sahip başkanından başkası değildir.

Helen'in beyaz taşları aldığı oyun **1.d4 ♗f6 2. c4 g6 3. ♗c3** hamleleriyle başlar. Sıyahın konumu eşitlediği dönemde Helen sıkıntılı anlar geçirir:

Helen - Beşinci Rakip (Kulüp Başkanı)

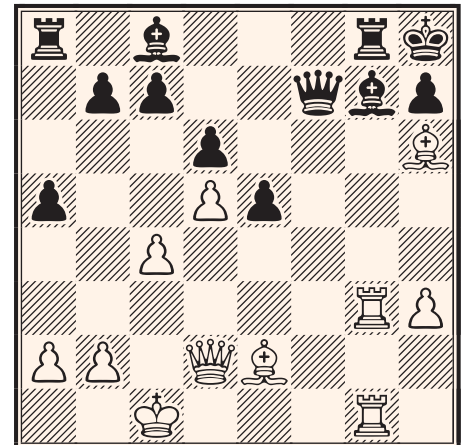


Siyah hamlededir.

1... ♗c5 2. ♗c2

Ancak Helen giderek üstünlüğü ele geçirir, kendine güveni tazelenir, elinde terdirginlikte tuttuğu o beyaz veziri, önlenemez galibiyetinin bir tanığıymışçasına, masanın üstüne koyar:

Helen - Beşinci Rakip (Kulüp Başkanı)



Beyaz hamlededir.

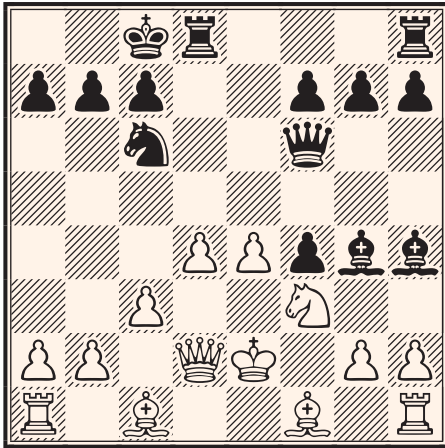
1.♞xg7+-

Oyunun bundan sonraki ayrıntısını görmemize olanak verilmez, ancak Helen hamle yaparken rakibi sanki hamle yapmıyor ve onu çaresizce izliyormuş gibidir. Sonunda Helen alkışlar eşliğinde şampiyonluğa ulaşır. Bu galibiyetle hem ailesine önemli miktarda para kazandırmış, hem de içindeki boşluğu doldurmuş, kendisini dönüştürdüğünü kanıtlamıştır. Filmin başındaki o Amerikalı kadını uzaktan görür gibi olur; sanki kadın onu hep izlemiş, yüreklendirmiş ve sonunda takdir etmiştir.

Helen turnuva boyunca elinde tuttuğu beyaz veziri sahibine teslim etmek için Dr. Kröger'i son kez ziyaret eder. Helen'in artık daha büyük planları vardır; daha büyük kentlerde daha kuvvetli oyuncularla karşılaşacaktır. İkili birbirlerinin gözlerinin içine bakarak, hamlelerini karşılıklı söyleyerek son oyunlarını oynar ve vedalaşırlar:

Helen - Dr. Kröger

1.e4 e5 2.f4 exf4 3.♞f3 ♟e7 4.♞c3 ♟h4+ 5.♟e2 d5 6.♞xd5 ♞f6 7.♞xf6+ ♔xf6 8.d4 ♟g4 9.♞d2 ♞c6 10.c3 0-0-0 (Diyagram)



Beyaz hamlededir.

Seyirci, bu son maçın nasıl bittiği ya da galibinin kim olduğu hakkında bilgilendirilmez. Aslında artık bunun önemi de yoktur. Çelimsiz beyaz bir piyon olarak yola çıkan Helen, büyük mücadelelerden sonra, son

Dr. Kröger (Kevin Kline), Helen'e satranç dersi veriyor.



yataya ulaşmış ve vezire dönüşmüştür. Geçirdiği aşama bir kurtçuğun, muhteşem güzellikteki bir kelebeğe dönüşümü kadar büyüleyicidir. Artık kanatları vardır ve uçmanın sırasındır: Perde iner.

Satranç Kraliçesi, kadın yazar Bertina Henrichs'in "La joueuse d'échecs (Satranç Oyuncusu)" adlı ilk romanından perdeye aktarılmıştır. Eser, Caroline Bottaro'nun yönettiği ilk uzun metrajlı filmidir. Yazarı ve yönetmeni için ilk olmalarına karşın roman ve film dikkat çekici oranda başarı kazanmıştır. Roman çok sayıda dile çevrilmiş (Türkçede henüz yayımlanmamıştır), film ise yönetmenine 2010 yılında Palm Springs Uluslararası Film Festivali'nde John Schlesinger Ödülü'nü kazandırmıştır.

Yazarın ve yönetmenin kadın olmasından kaynaklanan avantajları kullanan film, kimi zaman açıkça haykıran, kimi zaman da izleyicinin duyarlı kulaklarına fısıldanan güçlü bir feminist söyleme sahip. Emekçi kadın Helen rolünde devleşen Sandrine Bonnaire sergilediği oyunculukla filmin başarısında önemli rol oynuyor.

Bütün bunlara karşın filmin satrançsever izleyici için tatminkâr olmayan yönleri de bulunuyor. Filmde çok sayıda satranç oynanan sahne olmasına karşın, bunlardan aklımızda kalacak kombinezonlar ve diyagramlar çıkarmak mümkün olmuyor. Helen'in turnuvada oynadığı ilk maçta şah tehdit altındayken hamle yapılıyor. Helen'in final

maçında sonradan oynanmış olması gereken bazı hamleler daha erken gösteriliyor. Satrançsever izleyicinin kolaylıkla tanıyacağı ilk diyagramdaki konumu dışarıda tutarsak filmin satranç sahnelerinin yeterince özenle çalışılmadığını söyleyebiliriz. Yönetmenin, kamerasını tahtada oynanan hamlelerden çok oyuncuların yüzünde oluşan mimiklere odakladığını söylemek de mümkün. Bu yöntem, sıradan sinema izleyicisinin takdirini kazanacak kadar başarılı yapılmış olsa da satrançsever izleyici için eksiklikler taşıyor.

Helen'in kısa sürede yakaladığı başarı bir külkedisi masalını andırır da izleyiciye umut ve mutluluk veriyor. Satrancın insanların yaşamını dönüştürmede nasıl motivasyon kaynağı olabileceğini gösteriyor.

Seyirci Helen'e öylesine ısınıyor ki yine Orhan Veli'nin dizeleri aklı geliyor: "Yoksuldu, biliyorum \ -Ama boyna da yoksulluk sözü edilmez ya- \ ..." Evet, satranç her ne kadar kralların, soyluların oyunu olarak bilinse de Helen gibi yoksullar da oynayabilir onu. Satranç Kraliçesi, satrancın bütün insanların ortak değeri ve mirası olduğunu, isteyen ondan istediği kadar yararlanabileceğini öğretiyor izleyiciye.

Kaynaklar

1. <http://www.imdb.com/title/tt1082009/> (Erişim tarihi: 25.10.2011)
- 2- Orhan Veli Kanık, Bütün Şiirleri, Adam Yayınları, 1987.